

IZJAVA BOŽIDARA MAGOVCA ZAVNOH-u O USLOVIMA SARADNJE PRISTAŠA HSS-a S NARODNOOSLOBODILACKIM POKRETOM

19. juna 1943.

Povodom usmenih razgovora, koje sam poveo sa pojedinim članovima Vijeća, iznijet ću ovdje u glavnim crtama najvažnije misli, na kojima se može osnivati suradnja moja i mojih sumišljenika u narodno-oslobodilačkoj borbi.

Činjenica je, da hrvatski seljački narod, u kojem sam proveo dvije godine i pod fašističkom vlašću, svjesno i oduševljeno pristaje uz ideje hrvatskog seljačkog pokreta, Usprkos raspuštanja organizacija duh pokreta je u seljaštvu posve sačuvan, a donekle i ojačan.

Ustrašeni i nedorasli pojedini prvaci Seljačke Stranke nisu ni malo uspjeli skrenuti ovakav tok narodnog mišljenja, jer se pokazalo, da narod prijateljski podupire ili bar prati nastalu oružanu borbu za narodno oslobođenje.

No tako, kako je — to nije dosta ni za uspješnu narodno-oslobodilačku borbu ni za pravilno jačanje političke orijentacije u narodu.

Zato je „Izjava o ciljevima i načelima narodno-oslobodilačke borbe“ od 26. V 1943., napose u točkama 2., 3., 4. i 5. po mojem sudu nužno proizašla iz pravilnog uočenja spomenutih činjenica. U toj se naime Izjavi ističu i pojedina načela hrvatskog seljačkog pokreta.

Što još dakle prijeći, da se povežu požrtvovana nastojanja narodno-oslobodilačke borbe i u seljačkom pokretu organizirano seljaštvo?

Predlažem ukratko slijedeće:

1. Hrvatskom seljačkom narodu obraćat će se narodno-oslobodilačka borba od sada preko „Slobodnog Doma“, glavnog glasila hrvatske seljačke politike, da bi narod srastao sa borbom i borba sa narodom. „Slobodni Dom“ izdavat će uz punu potporu narodno-oslobodilačke borbe, držeći se u svemu Izjave od 26. V 1943., a uređivati ga posve slobodno i samostalno u duhu programa hrvatskog seljačkog pokreta.

2. Kad nakon takve akcije prijeđe dovoljan broj uglednih mojih sumišljenika na oslobođeno područje, sastavit će „Izvršni Odbor hrvatskog seljačkog pokreta“.

3. Nitko se u borbenim oslobodilačkim redovima neće smatrati članom hrvatskog seljačkog pokreta (ili HSS) mimo privole „Slobodnog Doma“ odnosno Izvršnog Odbora hrvatskog seljačkog pokreta.

Bivši pak narodni zastupnici HSS-a, koji su stupili u Pavelićev sabor, ne smiju uopće ni pod kojim uvjetom biti primljeni u narodno-oslobodilačke redove. To ima vrijediti i za ostale takove političke mrtvace.

4. Budući da narodno-oslobodilačka borba okuplja članove raznih političkih uvjerenja obvezatno je njihovo međusobno poštivanje u raznolikosti načina, na koji šire načela borbe. Mjerilo za to je Izjava od 26. V 1943., a najviši zajednički dostiživi cilj — narodno oslobođenje.

5. Narodno-oslobodilačka borba pruža svaku pomoć najpotrebnijem broju pomagača, koje u radu sa hrvatskim seljaštvom slobodno odabirem i njima raspolažem.

U takvom odnosu nadam se zajedno sa suradnicima dati što nam je najviše moguće za narodno oslobođenje.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

19. juna 1943.

Božidar Magovac, v.r.¹

Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske, Zbornik dokumenata 1943, Zagreb, 1964, 235—236.

PROGLAS IZVRŠNOG ODBORA HRVATSKE SELJAČKE STRANKE
SVIM PRISTAŠAMA HSS-a DA SE PRIKLJUČE
NARODNOOSLOBODILAČKOM POKRETU

8. marta 1944.

... A nakon pune dvije godine šutnje zaslugom oslobodilačke borbe čuli su pristaše Hrvatske seljačke stranke opet svoj pravi glas. Dne 15. srpnja 1943. javio se ponovo „Slobodni Dom“, glavno glasilo hrvatske seljačke politike. Tako je nauka Antuna i Stjepana Radića i program Hrvatske seljačke stranke našao vjernoga zastupnika u novom političkom položaju.

Oko „Slobodnog Doma“ okupili su se ubrzo poštteni prvaci Hrvatske seljačke stranke, a od prvih okupljenih na oslobođenom tlu Hrvatske sastavio se 12. listopada 1943. izvršni odbor Hrvatske seljačke stranke.

Tako je pred svijet nastupilo novo jedinstveno vodstvo Hrvatske seljačke stranke.

Da li je to u istinu vodstvo, prvi je dokaz, što je naprijed u borbi, a ne straga u zapečku. A da to vodstvo znađe, što hoće, dokaz je u tom, što je odgovorno sudjelovalo u povjestnim odlukama narodno-oslobodilačkog pokreta. Tri su njegova člana i u privremenoj narodnoj vladi oslobođenja Jugoslavije, da bi i pred vanjskim svijetom nestala i

r. ?^{oz} Magovac je na slobodnoj teritoriji izdavao „Slobodni dom“. Ivo Lola Ribar ga je avgusta 1943. napadao da preko „Slobodnog doma“ teži obnovi „levice“ HSS u krilu narodnooslobodilačkog pokreta, koji je KPJ ocenjivala kao opasnu i štetnu, pretpostavljajući joj diferencijaciju u HSS na pitanju prilaska „opštem narodnooslobodilačkom frontu“. Magovac je želeo da iskoristi Izvršni odbor HSS na slobodnoj teritoriji i „Slobodni dom“ radi usmeravanja pristalica HSS, naročito iz redova seljaka. Uoči drugog zasedanja AVNOJ-a izjašnjavao se za konfederativno uređenje Jugoslavije. Uređujući „Slobodni dom“, Magovac je sve više dolazio u sukob sa članovima Izvršnog odbora HSS na slobodnoj teritoriji, ali i sa KP Hrvatske koja nije prihvatila obnovu HSS u političkom životu van njene kontrole, pa ni stvaranje nekog levog „Radićevog“ krila. Njegov pad je faktički započeo posle objavljivanja pretencioznog članka u „Slobodnom domu“ pod naslovom „Ja i Tito“, prisvajajući sebi ulogu ravnopravnog partnera sa vođom jugoslovenske revolucije.

posljednja sumnja, gdje se nalaze sve poštene snage hrvatskog naroda. Oni dokazuju da oslobodilačka borba nije komunistička, već da se u svenarodnom pokretu, koji vodi narodni junak Josip Broz—Tito, bore svi slobodoljubivi Hrvati.

Zajedno sa borbenim predstavnicima Slovenije, Srbije, Crne Gore i Makedonije članovi Izvršnog odbora Hrvatske seljačke stranke sa ostalim izaslanicima (delegatima) Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske donijeli su povijestne odluke za federativno uređenje Jugoslavije. Time su dokazali vjernost staromu hrvatskomu seljačkomu programu i novim idealima svih južnoslovenskih naroda, a visoko uzdignuli republikansko samoodređenje Hrvatske.

Sa tom političkom legitimacijom, Izvršni odbor Hrvatske seljačke stranke poziva u borbene redove oslobodilačke vojske. I na to se mora odazvati svaki poštenu pristaša Hrvatske seljačke stranke.

Međutim ovoj jedinoj pravoj i neustrašivoj hrvatskoj seljačkoj politici spremaju nož u leđa oni, koji su se od straha ili od pokvarenosti bili umrtvili pred dvije godine i po kojima se danas ne bi čulo za pošten glas Hrvatske seljačke stranke.

Tko su ti smutljivci? Oni, što su ponajprije kukavno slali poruke ili „direktive“, neka narod čeka i ne ide u borbu za slobodu. A sada pak, kad se hrvatsko seljaštvo u sve gušćim redovima zbija na odpor proti omraženog neprijatelja, sad su počeli izravnim napadajem protiv narodno-oslobodilačkog pokreta.

Upute, neka narod čeka, širili su u ime „vodstva HSS“. Poziv na borbu protiv narodno-oslobodilačkog pokreta spremili su u znaku za uvijek osramoćene „Seljačke zaštite“ odnosno tako zvane „Bijeje garde“.

Ljudi i braćo.

Vi dobro razabirete, tko se danas s kim bori. Na jednoj strani narodno-oslobodilačka vojska, a na protivnoj Nijemac i raznovrsni njegovi sluge.

Između ovoga dvojega trećega nema. Ili fašizam ili sloboda.

Tobožnji domobranci spadaju k Nijemcu — oni su švabobranci, dakle na strani neprijatelja ...

Mi dobro vidimo, gdje su dr Vlatko Maček, ing. August Košutić, dr Ivan Pernar, dr Josip Reberski, dr Josip Torbar, dr Ivan Andres, dr Bariša Smoljan, dr Tomo Jančiković i mnogi drugi.

Naša je jedina prava zaštita narodno-oslobodilačka vojska. Naši su saveznici Rusija, Engleska i Amerika. Naš je vođa neustrašivi Tito. Svi u borbene redove za republiku Hrvatsku u novoj federativnoj, saveznoj zajednici ravnopravnih naroda Jugoslavije!

IZVRŠNI ODBOR HRVATSKE SELJAČKE STRANKE²

Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske, Zbornik dokumenata 1944 (od 1. siječnja do 9 svibnja), Zagreb, 1970, 240—242; F. Jelić-Butić, Hrvatska seljačka stranka, 369—370.

² Izvršni odbor HSS na slobodnoj teritoriji stvoren je u jesen 1943. Među članovima Izvršnog odbora nalazili su se lokalni i srednji funkcioneri HSS, koje su pravci „Sredinskog dijela“ stranke nazivali ljudima bez ugleda i samozvanicima. Značaj osnivanja ovog Izvršnog odbora ogledao se u tome što je vodstvu HSS oduzeta legitimacija da predstavlja hrvatske mase, pre svega seljaštvo.

Aprila 1944.

TEMELJNA NAČELA I KONSTATACIJE

VI. Vrhovnu vlast u Hrvatskoj privremeno do općih saborskih izbora vrši Vrhovno Vijeće Republike Hrvatske sastavljeno od izabranih predstavnika naroda, većinom seljaka. Osobna sloboda i privatna svojina se zajamčuje. Nitko ne može biti suđen bez zakona, a pred zakonom su svi ljudi jednaki.

VII. Hrvatska ima svoju vojsku, koja je narodna i slobodna od stranačkih veza.

VIII. Hrvatska ima svoje vanjsko predstavništvo prema svojim potrebama.

IX. Tri mjeseca nakon oslobođenja obavljaju se opći izbori za Ustavotvorni Sabor u Zagrebu. Izborna vlada bit će nestranačka te će i svojim sastavom jamčiti punu slobodu izbornog čina kako to i zakon zajamčuje. Izborno pravo je opće, izravno i jednako, pripada muškarcima i ženama, a zaštićuje manjine. Izbori se vrše jednoga te istoga dana u celoj republici, a glasovanje je tačno. Provedba izbora povjerava se redovitim sudovima. Trideset dana nakon izbora sastaje se Ustavotvorni sabor.

X. Neprolazna je težnja hrvatskoga naroda da živi u svojoj vlastitoj državi, u kojoj će biti okupljen kao zaokružena narodna, gospodarska i kulturna cjelina. Isto takova mu je težnja, da u svrhu obrane i mira stupi kao slobodan i ravnopravan član, a na osnovu sporazuma i ugovora, u državnopravnu zajednicu, savez svih jugoslavenskih naroda, ako je to i želja spomenutih naroda, te da u evropskoj zajednici slobodoljubivih naroda daje svoj doprinos učvršćenju i produbljenju suradnje velikoga slavenskoga istoka sa velikim zapadnim demokracijama.

Za provedbu ovoga HSS je pripravna na suradnju sa svim strankama i političkim grupama koje imaju korjena u narodu i nisu protivne temeljnim načelima HSS, kako su po formulaciji Stjepana Radića odobrena i usvojena od hrvatskog naroda. Ova saradnja se ima pokazati i u zajedničkom sudjelovanju i zastupanju u Vrhovnom Vijeću Republike Hrvatske.³

F. Jelić-Butić, n. d., 376—7.

³ Ivo Krbek, podban Banovine Hrvatske, i poznati profesor upravnog prava, zastupao je gledište o neophodnosti pregovora između narodnooslobodilačkog pokreta i HSS, jer je situacija za „desničare“ iz HSS izgubljena, zahvaljujući promeni međunarodne i unutrašnje situacije, koju je karakterisalo približavanje „Rusa“ balkanskim zemljama, što je Titu stvaralo „sve povoljniju internacionalnu situaciju“ (F. Jelić-Butić, *Hrvatska seljačka stranka*, 229). Krbek je smatrao da Izvršni odbor HSS na slobodnoj teritoriji nije uspeo da ugrozi „srž“ HSS, zbog čega je bilo nužno napraviti sporazum sa vodstvom. Prema Krbeku, Košutić je bio sklon sporazumu. Krbek je smatrao da bi sporazum odobrio i Maček kada bi ga sklopio Košutić. Prvaci HSS nisu zapažali samo promenu međunarodne konstelacije, već i pojačane izglede HSS posle pritiska na Mihailovića i njegovog de-

18. maja 1944.

Dne 18. svibnja o.g. održana je konferencija predstavnika Komunističke partije Hrvatske, Hrvatske seljačke stranke, Srpskog kluba vijećnika ZAVNOH-a, Ujedinjenog saveza antifašističke omladine Hrvatske, Antifašističke fronte žena Hrvatske i javnih radnika izvan stranaka, kao predstavnika organizacija i grupa koje sačinjavaju Narodno-oslobodilačku frontu Hrvatske. . .

S obzirom na pretstojeće odlučno razdoblje oslobodilačkog rata, kada treba još više proširiti i učvrstiti Narodno-oslobodilačku frontu odozdo do gore i još potpunije ujediniti i mobilizirati sve narodne snage, kako radi izvojevanja konačne pobjede nad fašističkim okupatorima i njihovim slugama, tako i radi izgradnje ujedinjene federalne države Hrvatske, gore navedeni predstavnici su odlučili:

1. Da se Narodno-oslobodilačkoj fronti Hrvatske dade čvršći organizacioni oblik biranjem Izvršnog odbora kao jedinstvenog vodstva Narodno-oslobodilačke fronte Hrvatske i što tješnjim povezivanjem na terenu svih organizacija i grupa oko kojih se u Narodno-oslobodilačkoj fronti okupljaju najširi redovi naroda;

2. Potpisani predstavnici smatraju, da su u odlukama Drugog i Trećeg zasjedanja Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske i u odlukama Drugog zasjedanja Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije jasno određeni oni veliki ciljevi za čije se ostvarenje bori Narodno-oslobodilačka fronta Hrvatske;

3. Sve se organizacije, grupe i pristaše Narodno-oslobodilačke fronte Hrvatske obavezuju na bratsku saradnju i prijateljske međusobne odnose ne samo u borbi za konačno oslobođenje naše domovine, nego i poslije rata u izgradnji ujedinjene federalne države Hrvatske i demokratske federativne Jugoslavije, i

zavuisanja od Britanaca. „Punktacije“, koje je Košutić formulisao, polazile su zapravo od deobe vlasti i ravnopravnog partnerstva. I u prethodnim razgovorima predstavnika HSS sa KPH iznošene su teze o zajedničkoj privremenoj vladi u kojoj bi najveći broj xesora pripao KPH i HSS; o očuvanju domobranstva kata vojne formacije HSS, čime su se htele legalizovati dve paralelne vojne formacije; težilo se sporazumevanju KPH i HSS, kao dve najveće stranke, i to mimb ZAVNOH-a u kome su se nalazili većnici iz redova HSS na slobodnoj teritoriji. No prvaci HSS su počeli predstavljati članove Izvršnog odbora na slobodnoj teritoriji kao svoju „predstražu“. Krbek i Farolfi su branili Mačeka, smatrajući da je propaganda NOP-a prema njemu „nekorektna“, a za Košutića su govorili da je veliki „rusofil“ i „prijatelj NOP-a“. Na ubrzanje razgovora prvaka HSS sa rukovodstvom narodnooslobodilačkog pokreta Hrvatske uticala je promena britanske politike prema NOP-u i Titu. Košutićeva podloga za razgovore podneta je polovinom marta 1944. Predlog su u Topusko doneli Košutićevi izaslanici — Tomo Baburić i Pavle Pocrnić. Tito je, prema rečima V. Bakarića, marta 1944, politiku prema HSS formulisao na sledeći način: „... mi moramo imati jedinstvenu Hrvatsku s obzirom na to što svi oni vani spekuliraju na Srbiju, na četnike, moramo imati Hrvatsku jedinstvenu i manite se te kritike i tog lupanja po HSS. Naprotiv, otvarajte vrata svakome tko može da nam se priključi, jer tu treba čuvati jedinstvo i treba da nam to bude poluga u razgovorima oko budućnosti i priznavanja vlade“ (Navedeno prema: F. Jelić-Butić, n. d., 234).

4. Pristaše svih stranaka, organizacija i grupa, kao i izvanstranački rodoljubi ravnopravni su i podjednako odgovorni kao drugovi i suborci, koji se zajednički bore za nacionalno oslobođenje i ljepšu budućnost naše domovine.

Za izvršni odbor Hrvatske seljačke stranke	Sekretar: Komunističke partije	Za srpski klub vijećnika ZAVNOH-a
Pretsjednik: Franjo Gaži Tajnik Ante Vrkljan	Za Centralni komitet Hrvatske Andrija Hebrang Rodoljubi izvan stranaka	Pretsjednik: Dr. Rade Pribičević Tajnik: Dušan Brkić
Za Ujedinjeni savez antifašističke omladine Hrvatske	dr. Svetozar Rittig dr. Ante Mandić Vladimir Nazor	Za Antifašističku frontu žena Hrvatske
Pretsjednik: Milka Kufrin		Pretsjednik: Maca Gržetić ⁴

Vjesnik Jedinstvene narodnooslobodilačke fronte Hrvatske 1941—1945, Izbor, tom II, Zagreb, 1970, 156—157.

⁴ Maja 1944. u Hrvatskoj je došlo do organizacionog stvaranja Jedinstvene narodnooslobodilačke fronte Hrvatske (JNOFH). Konstituisanjem AVNOJ-a na nivo najvišeg organa vlasti jugoslovenske federacije postalo je aktuelno izdvajanje političke funkcije iz ovog tela. E. Kocbek posle II zasedanja AVNOJ-a predlaže stvaranje političke organizacije kao osnove nove vlasti, polazeći najverovatnije od slovenačkog iskustva. Ako izuzmemo Osvobodilnu frontu stvorenu 1941, organizacije fNOF-a u jugoslovenskim zemljama stvarale su se postepeno od maja 1944. do sraja iste godine. JNOF je bio uglavnom monolitna organizacija pod rukovodstvom CPJ, sa ponekom grupom ili strankom koje su prividno umanjivale hegemoniju CPJ. Jedino u Srbiji, kao rezultat međunarodnih okolnosti i stranačke tradicije, NOF je imao šaroliku političku strukturu, koja je formalno mogla upućivati na išestranački karakter organizacije ili neku vrstu koalicije. Kažemo formalno jer sražavanje grupnih individualiteta u vrhu JNOF-a nije moglo da skrije apsolutnu ladajuću poziciju KPJ za Srbiju, odnosno KP Srbije u političkom sistemu odvedenu njenom snagom i uticajem, političkim i moralnim kapitalom komunista, iao i činjenicom da su oni držali u svojim rukama sve poluge vlasti: državni aparat, vojsku, bezbednost, agitaciju i propagandu, štampu, izdavaštvo, itd. Na drugoj strani, stranke koje su krajem 1944. i početkom 1945. prišle JNOF-u Srbije bile su rupe i grupice političara bez organizacionog stranačkog aparata.

Jedinstvenom narodnooslobodilačkom frontu Srbije (JNOF) prišle su krajem 944. i početkom 1945: Republikanska stranka, Samostalna demokratska stranka, Savez zemljoradnika. Socijalistička stranka, Socijaldemokratska stranka, grupa „Napred“ i Narodna seljačka stranka. JNOF-u su pripadale sve stare političke grupe sem Radikalne i Demokratske stranke, iako su u njegovom sastavu bili i poedinici iz ovih stranaka (Mihailo Đurović, Miloš Carević, itd.). Neke frakcije Saveza zemljoradnika i Samostalne demokratske stranke nalazile su se van JNOF-a. Glavnu opozicionu snagu van NFJ činila je Demokratska stranka Milana Grola. CP Srbije je bila osnovna pokretačka snaga i jezgro JNOF-a sa ostalim masovnim rganizacijama kao kolektivnim članovima (Sindikat, USAOS, AFŽ).